

Lenin könyve az irodalomról

Marx-Engels: „Irodalom és művészet”-könyve után a marxista irodalomtörténet, irodalomelmélet és kritika újabb, jelentőségében nem kisebb művét tanulmányozhatják felszabadult dolgozóink, íróink, tudósaink, művészeink és tanáraink.

Lenin a proletárforradalmak és a szocializmus diadalmas előrehaladása korának legnagyobb teoretikusa. Irodalomra és művészetre vonatkozó megjegyzéseiben e korszak társadalmi-gazdasági fejlődéséből következő ideológiai képződményt elemzi és értékeli.

Az imperializmus és proletárforradalom marxizmusának — a leninizmusnak megteremtője, a szocialista humanizmus első tudósítója, nem adott ebben a művében teljes, átfogó és kidolgozott értékelési szempontokat, nem adott irodalomtörténeti vagy művészetelméleti munkát. Cikkeiben, tanulmányaiban, levelezéseiben, jegyzeteiben sűrűn előforduló irodalmi és művészeti vonatkozású anyag gyűjteményét tartalmazza ez a könyv — innen az anyag szemelvényessége, innen gyakran néhány mondatban a lényeg megragadása.

A könyv értékét elsősorban a marxista módszer kiváló alkalmazásának az a példája adja, mellyel Lenin az irodalmi és művészeti jelenségeket elemzi; megállapításai, értékelési szempontjai az irodalmi és művészeti jelenségek objektív törvényszerűségeinek felismeréséhez vezetnek.

Lenin e műve alapján világosan felismerhetjük Lenin viszonyát a művészethez, irodalomhoz, az irodalomelmélet alapvető kérdéseire, cikkei megcáfolják azokat az állításokat, melyek Lenint, mint **csak** gyakorlati embert tüntetik fel, leegyszerűsítve, vulgarizálva, sematizálva Lenin igazi nagyságát. Ez a könyv lényegében a marxista esztetika, irodalomelmélet és irodalomtörténet szempontjainak továbbfejlesztését jelenti: a marxista módszer alkalmazásának kiváló példáját tartalmazza egy meghatározott kor irodalmi anyagának elemzésében. Lenin elméleti és filozófiai megalapozottságának kiváló bizonyítékait láthatjuk itt: a dialektika törvényeinek felismerése az irodalomfejlődés folyamatában, az irodalmi jelenségek marxista meghatározása és kiértékelése — ezek a központi kérdések Lenin e művében. Tanulmányai és megjegyzései Tolsztojról, Hercenről, Bjelinszkiről, Csemisevszkiről, Szaltikov—Scsedrinről, Gorkijról — az orosz irodalomtörténet számára meghatározták a vizsgálat útját és az irodalomtörténet revíziójának szempontjait. Lenin határozta meg az orosz irodalomtörténet periodizációját is.

Lenin tanítása a kultúráról, az elmúlt társadalmi korszakok irodalmi és művészeti örökségének birtokbavételéről a proletariátus által — a szocialista kultúrforradalomról — elvi megalapozását képezi a marxista irodalomszemléletnek és esztetikának, elvi megalapozását jelentette a szocialista művészetnek. Kijelölve és meghatározva a művészet és a társadalom egymáshozvaló viszonyát és a művészet társadalmi szerepét — Lenin fogalmazza meg a Párt szerepét a művészetben, a pártosság kérdését a művészi alkotásokban.

Az irodalom aktív, ható szerepére utal Lenin, amikor az orosz irodalom klasszikussá vált alakjait használja fel egy-egy társadalmi jelenség vagy politikai mozgalom illusztrálására (Szaltikov—Scsedrin, Majakovszki stb.) Az irodalom szerepe nemcsak ábrázolni a valóságot, hanem hatni a társadalomra, elősegíteni a tömeg tudatosodását, elősegíteni a valóság átforgalmazását. — Lenin mutatott rá az irodalmi művek osztályjellegére; minden irodalmi mű egy meghatározott kor osztályviszonyainak terméke és tartalmazza az író állásfoglalását a társadalmi valósággal szemben. Az író, mint a társadalmi valóság aktív, cselekvő részese kapcsolatban van közvetve vagy közvetlenül korának társadalmi harcaival. Éppen ezért az igazán nagy és jelentős írók műveiben a társadalmi ellentmondások irodalmi kifejezése nem véletlen vagy esetleges, hanem a valóságábrázolás következménye.

Az alkotóművész feladata a maga korának leghaladóbb társadalmi mozgalmanak szolgálatában, az emberiség haladásának ügyét elősegíteni. Hogyan viszonyul az író a társadalmi haladás kérdése hez, elősegíti vagy hátráltatja a fejlődést, nem egyéni kérdés, hanem társadalmi kérdés és végső fokon pártkérdés. Lenin kimutatja a burzsoá irodalom és művészet „látszatszabadságának” gyökereit, jellegét és megadja a művészet pártosságának a meghatározását.

A művészek és írók állandó nevelése, az írók és művészek anyagi ellátásával való törődés, az alkotási lehetőségek tárgyi feltételeinek a megteremtése — ezek a kérdések Lenin megválaszolásában érvényesek maradnak mindazokban az országokban, melyekben a munkásosztály a Párt vezetése alatt uralomra jutott.

„Távol állunk attól a gondlattól, hogy valamilyen uniformizálást hirdessünk itt és ezt a feladatot néhány rendelettel oldjuk meg. Nem, sematizálásról ezen a téren szó sem lehet!” — írja egyik helyen a fenti kérdéssel kapcsolatban Lenin.

Irodalmi vonatkozású tanulmányaiban, jegyzeteiben Lenin kijelölte az irodalmi múlthoz való viszony kérdését is. Kiváló megállapításai az orosz forradalmi gondolat első képviselőiről (Radicssev, Hercen, Csernisevski, Dobrolyubov) — egyúttal elemzése is a forradalmi mozgalom gyengeségeinek és feltárása a forradalmi mozgalom hanyatlásának. Itt mutat rá azokra a társadalmi tényezőkre, melyek létrehozzák a nagy orosz realista irodalmat, mely a realista regények formájában, tartalmi és formai sajátágaiban teljesen elüt az európai népek korabeli irodalmi megnyilatkozásaitól. Kimutatva az orosz forradalmi mozgalmak jellegét — Lenin a proletariátust jelöli ki, mint a leghaladóbb forradalmi gondolat örökösét — egyszer és mindenkorra leszámolva azzal a burzsoá főrekvással, mely a nagy forradalmi örökség kisajátítására, meghamisí-

tására, elferdítésére irányul és az irodalom nagy értékeit a maga szempontjainak megfelelően igyekeznek átformálni, elhallgattatni.

Lenin állapítja meg, hogy a nagy haladó gondolkodók, írók és művészek munkái elsősorban a dolgozók millióinak a javát képezik. Mindenfajta kísérlet e gazdag örökség elorzására — nevetséges és hiábavaló.

Lenin megállapításaiból világosan megláthatjuk a XX. század, az imperializmus korának művészi és irodalmi sajátosságait és kinövéseit. A társadalmi ellentétek kieleződésének korszakában mindinkább világos lesz az emberiség többsége előtt, hogy csupán szocializmus megteremtése jelentheti azt a rendszert, mely az osztályellentéteket, a kapitalista társadalom belső ellentmondásait feloldja. Ezért láthatjuk, hogy az emberiség legnagyobb írói és művészei előtt a szocializmus megteremtése egyetlen helyes megoldását jelenti e kérdésnek. Lenin utal Sinclair, Fabusse példájára, elemzés alá veszi ezek áttejlődését; a polgárság hanyatló korszakának irodalmi és művészi megnyilatkozásait vizsgálva, kimutatja a tartalom és forma terén beálló ellentmondást, eltorzulást, mint az emberi öntudat „atomizálódás”-ának ideológiai megnyilatkozásait.

Ugyanakkor Lenin kimutatja, hogy ez a kor a szocialista forradalmak korszaka is: az irodalom szükségszerűen visszafükrözője a proletariátus harcának. A szocialista realizmus megteremtője — Gorkij, munkásságában az orosz proletariátus forradalmi mozgalmának irodalmi ábrázolásáig jutott el, sőt tovább: az új, felszabadult ember ábrázolásáig. Gorkij műveiben már előttünk áll a fizikai és szellemi elnyomástól és kizsákmányolástól felszabadult ember. Művészetete — a szocialista realizmus — a jövőbe mutat a „társadalmasított emberiség” felé.

Az új feltételek, melyek a szocialista országokban az irodalom és a művészet felszabadulását biztosítják, elősegítik annak az irodalomnak a megteremtését, melyről Lenin „álmodott”:

„Ez az irodalom szabad lesz, mert a szocializmus eszméje, a dolgozók iránti rokonszenv, nem pedig a haszon és a karriér — mindig új és új erők bevonását eredményezi. Ez az irodalom szabad lesz, mert nem a megcsömörlött hősnőnek, sem a „felső tízezreknek” szolgál, akik unatkoznak és fuldoklanak a hájtól, hanem a dolgozó tömegek millióinak és tízmillióinak, akik az emberiség virágát, erejét és jövőjét jelentik. Ez az irodalom szabad lesz, mely megtermékenyíti az emberiség forradalmi gondolatait a szocialista proletariátus tapasztalataival és munkásságával, mely eredményezni fogja a kölcsönhatást a múlt tapasztalatai (a tudományos szocializmus, mely lezárta a szocializmus fejlődését a kezdetleges, utópisztikus formájától) és a jelen tapasztalatai (a munkás elvtársak jelenlegi harca) között.”

Két gondolatot kell még idéznünk, hogy megismerjük Leninben a következetes forradalmárt az irodalom és a művészet kérdéseinek felvetésében is. Csetkin Klárával folytatott beszélgetésében egyik helyen a következőket mondja:

„A munkásság és a parasztság „teremtette” meg a forradalmat és megvédte a forradalom ügyét, rengeteg vért ontva és megszámlálhatatlan áldozatot hozva. Valóban, munkásságunk és parasztságunk a já-

téknál jóval többet érdemel. Jogot nyert az igazán nagy művészetre. Ezen a talajon kell kifejlődnie a valóban új, nagy kommunista művészetnek, megteremtve azt a formát, mely megfelel a tartalomnak."

A pártosság elvéről szólva, Lenin 1905-ben írta le az alábbi gondolatot:

„Miben áll a pártos irodalom elve? Nemcsak abban, hogy a szocialista proletariátus számára az irodalom nem lehet eszköz egyesek vagy csoportok gazdagodására, de abban is, hogy nem lehet egyéni ügyé, mely független a proletariátus általános ügyétől.

Az irodalom alkotórészét képezi a szervezett, tervszerű, egyesült szociáldemokrata Párt tevékenységének."

Lenin könyvének valódi értékét, jelentőségét akkor ismerjük fel, ha elveit, szempontjait, megállapításait irodalmi életünk jelenségeinek vizsgálatára is kiterjesszük, ha azokat irodalmi életünk kérdéseinek megoldásában alkalmazzuk. Lenin könyve útmutató és iránytadó — alapvető irodalmi kérdéseink elvi meghatározásában.

B. Szabó György